

Другова Е. С.

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПОДХОДІВ К ФОРМУВАННЮ ІНСТРУМЕНТАРІЯ КОНТРОЛІНГА

Резюме

В статье рассмотрены теоретические вопросы систематизации подходов к определению инструментария контроллинга. Проведен анализ подходов к толкованию понятия «контроллинг» в отечественной и зарубежной литературе. Обоснованы направления дальнейших разработок по внедрению системы контроллинга на украинских предприятиях.

Ключевые слова: контроллинг, управление, стратегический контроллинг, планирование, инструментарий.

Druhova O. S.

National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute»

SYSTEMATIZATION APPROACHES TOOLS FORMING THE CONTROLLING

Summary

The theoretical questions of systematization of approaches to the definition of the controlling instruments. The analysis of approaches to the interpretation of the concept of controlling in domestic and foreign literature. The directions of further development on the introduction of system of controlling at Ukrainian enterprises.

Keywords: controlling, management, strategic controlling, planning tools.

УДК 338.339.9

Думанська І. Ю.

Хмельницький національний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ У СИСТЕМІ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У статті досліджено концептуальні засади формування ринкової вартості промислового підприємства. Встановлено чинники-орієнтири, що впливають на неї: капітал, потенціал, ринкові фактори, інновації. Уточнено зміст інноваційного капіталу як ключового чинника формування ринкової вартості та інноваційного розвитку підприємства. Обґрунтовано комплексне врахування різноспрямованих факторів у вартісно-орієнтованій системі управління підприємством під час здійснення інноваційних перетворень.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, капітал, інноваційний капітал, ринкова вартість, система управління, орієнтир.

Постановка проблеми. Умови інноваційної економіки для вітчизняних підприємств є принципово новими в аспекті формування та використання науково-технічного і виробничо-технологічного потенціалу, забезпечення конкурентоспроможності промислової продукції на світовому ринку. Складнощі функціонування підприємств в умовах інноваційної економіки пов'язані з високим рівнем міжнародної конкуренції, зменшенням прибутків, скороченням життєвого циклу товарів, жорсткою ціновою кон'юнктурою і потребують перегляду наявних підходів до управління діяльністю підприємства, розробки нової концепції її здійснення в контексті інноваційного розвитку за допомогою впровадження новітніх орієнтирів та векторів розвитку. Світова практика управління бізнесом дедалі більше орієнтується на таку економічну категорію, як ринкова вартість підприємства. Ринкова вартість є ключовим показником, що охоплює всю діяльність підприємства, ефективність управління, інтелектуалізацію та дає уявлення про наявність у нього інноваційного капіталу. Таким чином, аналіз фактору впливу інноваційного капіталу на визначення ринкової вартості підприємства зумовив актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині сформовано декілька підходів до виділення груп

факторів вартості. Одні дослідники зупиняються тільки на матеріальних (фінансових) показниках. Такого підходу дотримуються, наприклад, О.В. Брезіцька, Н.В. Грапко, О.Г. Мендрул, А. Раппопорт. Інші дослідники, крім фінансових показників формування вартості, значну увагу приділяють також і нефінансовим показникам. Застосування даного підходу розглядається у роботах І.В. Івашковської, С.А. Казанцевої, З.О. Ковалю, Ю.Г. Шишової. Фактори формування вартості також розглядають А.Н. Єкіменко, М.В. Кудіна, О.В. Макарюк, В. Самохвалов, П.Ю. Старюк, С.І. Тарасенко, Н.Л. Харіна, Є.В. Бабенкова та ін.

Вивченням проблематики формування теоретичних основ інноваційного капіталу, а також методів їх оцінки займалися такі вчені, як: С. Казевіч, Е. Чемберлін, Л. Хадсон, А. Уорд, Н. Маркова, М.А. Ескіндаров, Т. Стюарт, В. Іноземцева, С. Уоллман, Б. Леонтьєв, А. Брукінг, О.Б. Бутнік-Сіверський.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових досліджень з даної тематики засвідчив, що на сьогоднішній день у науковців немає одностайності у поглядах стосовно суті інноваційного капіталу та його місця в системі вартісно-орієнтованого управління підприємством.

Мета статті полягає у дослідженні суті інноваційного капіталу та його ролі у вартісно-орієнтованій системі управління підприємством під час здійснення інноваційних перетворень

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція управління вартістю підприємства (Value Based Management – VBM) сформувалася в середині 80-х років ХХ ст. як інтегрована концепція економічного аналізу управлінських рішень, що базується на фундаментальних результатах теорії корпоративних фінансів і методах стратегічного менеджменту [6, с. 66]. В її основу покладено розуміння того, що для акціонерів (власників) підприємств та організацій першочерговим завданням є збільшення фінансового добробуту в результаті ефективної експлуатації об'єктів володіння. Зростання добробуту акціонерів вимірюється не обсягом уведених потужностей, кількістю найнятих співробітників чи оборотом компанії, а ринковою вартістю підприємства, яким вони володіють [9, с. 16].

Пріоритет теоретичного обґрунтування необхідності управління вартістю належить І. Фішеру, який у дослідженні, опублікованому в 1930 р., довів, що критерій оцінки інвестицій не пов'язаний із тим, якому споживанню – поточному чи майбутньому – надають перевагу інвестори. Різні типи інвесторів користуються однаковими інвестиційними показниками, тому вони можуть об'єднатися в одному підприємстві і передати функції управління ним професійним керівникам.

Останні мають знаходити компромісні рішення, що задовольняють усіх інвесторів, на основі максимізації ринкової вартості акцій підприємства [12, с. 21–22]. Теорія І. Фішера далі розвивалася у працях Ф. Модільяні та М. Міллера, що відобразилося у теоремі під назвою «теорема М&М» [13].

Значний внесок у розвиток концепції управління за вартістю підприємства зробили Дж. Стерн й Дж. Стюарт. У результаті сформувалася концепція Стерна-Стюарта [14, с. 29–30].

Для вітчизняних підприємств концепція управління за вартістю порівняно нова та ще перебуває на стадії становлення. Її виникнення пов'язане з початком масової приватизації в 90-х роках минулого століття. Активний інтерес науковців до нової концепції управління підприємства на засадах вартості викликав різноманітні ідеї для вирішення цієї проблеми. І.О. Єгерев [3] запропонував підхід до управління за вартістю на основі аналізу чутливості вартості до чинників, що її формують, який дає змогу виділити серед них найбільш значущі з погляду їх впливу на вартість. При цьому чинники вважаються незалежними один від одного. Розвиваючи позицію І.О. Єгерєва, Ю.Я. Єленєва побудувала факторну модель вартості підприємства, яка враховує вплив чинників один на одного [4]. В.А. Панков [15] запропонував використовувати ціннісний підхід до визначення та управління за вартістю компанії, який базується на оцінці спроможності стратегічних сфер компетентності підприємства генерувати більше цінностей для цільових груп споживачів результатів його діяльності, ніж провідні світові компанії.

Заслужовує на увагу і позиція Т.В. Момот [14], яка запропонувала вартісно-орієнтоване корпоративне управління, в якому основним чинником впливу на ринкову вартість акціонерного товариства є якість корпоративного управління, що розглядається як інноваційний актив.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що нині у вітчизняній та іноземній теоріях не існує однозначного підходу до управління

підприємством за вартістю. Разом із тим відчувається дефіцит робіт, які присвячені проблемам застосування ринкової вартості як орієнтира інноваційного розвитку підприємства – суб'єкта промисловості у динамічних умовах міжнародного середовища. Наявні концепції управління за вартістю підприємства не можуть використовуватися в управлінні інноваційним розвитком підприємства – суб'єкта промисловості без відповідної трансформації до умов інноваційної діяльності. Все це потребує дослідження концептуальних особливостей застосування ринкової вартості в управлінні інноваційною діяльністю підприємства як нового орієнтира його інноваційного розвитку, що дасть змогу вирішити проблеми, які нагромадились у практиці менеджменту. Її використання позначиться також на поліпшенні діяльності вітчизняних суб'єктів промисловості та їх інноваційному розвитку.

Проведені дослідження [10] дають можливість стверджувати, що ринкову вартість підприємства слід розглядати як найважливіший інтегральний показник, який адекватно відображає результативність інноваційної діяльності підприємства, його фінансову успішність, конкурентоспроможність та перспективи майбутньої діяльності. Орієнтація на зростання ринкової вартості як критерію ефективності інноваційної діяльності підприємства дає змогу приймати більш обґрунтоване управлінське рішення, спрямоване на інноваційний розвиток підприємства.

Автори на підставі проведеного дослідження запропонували концептуальну модель управління інноваційною діяльністю за критерієм збільшення ринкової вартості [5]. Згідно з даною моделлю, управління інноваційною діяльністю підприємства за критерієм збільшення ринкової вартості – це складний процес, що реалізується з урахуванням певних принципів, підходів, функцій, методів та інструментів управління.

Встановлено, що інструментами управління інноваційної діяльності за критерієм збільшення ринкової вартості є оцінка ринкової вартості, оцінка впливу чинників на ринкову вартість, розрахунок показників, які характеризують вплив чинників та ін. Отже, одним із головних положень застосування ринкової вартості як орієнтира інноваційного розвитку підприємства є врахування впливу чинників на його ринкову вартість.

За результатами дослідження встановлено, що основними чинниками, що впливають на ринкову вартість підприємства, є його капітал, потенціал і ринкові чинники. Найвагомим із них є капітал (фінансовий, матеріальний та інноваційний) [5].

Одним із найбільш поширених та узагальнюючих підходів є поділ факторів за рівнем або місцем виникнення. Відповідно до нього, фактори вартості класифікуються на внутрішні та зовнішні, або фактори мікро-, мезо- та макrorівня. Внутрішні фактори включають усі параметри діяльності підприємства, у тому числі виробничі, фінансові, управлінські, інноваційні, маркетингові та ін., що пов'язані з використанням усіх видів ресурсів, необхідних підприємству для провадження своєї діяльності, та є цілком йому підконтрольними.

Зовнішні фактори, навпаки, визначають ті параметри середовища функціонування, якими суб'єкт господарювання не може керувати. Вони включають фактори мезорівня – рівень конкуренції, кон'юнктура ринку, інші характеристики галузі чи сфери діяльності підприємства і фактори макrorівня, що об'єднують загальні економічні,

політичні, демографічні, соціальні та інші чинники (рис. 1).

Розглянемо докладніше дослідження інноваційного капіталу, оскільки він є основним ресурсом діяльності підприємства та ключовим чинником його ефективного функціонування та інноваційного розвитку. Якщо у першій половині ХХ ст. вирішальним у нарощуванні вартості компанії були фізичні активи, то нині до 90% ринкової вартості створюється в результаті ефективного використання інноваційного капіталу [8, с. 55].

Усвідомлення ролі та значення інноваційного капіталу відбулося на Заході на початку 60-х років ХХ ст. та відображено в роботах Л. Едвінсона, М. Мелоуна, Дж. Гелбрейта, І. Росса, Т. Стюарта, Т. Шульца, Т. Сакайя та ін. Уважається, що термін «інноваційний капітал» як елемент інноваційного капіталу вперше використав Дж. Гелбрейт у 1969 р. [7, с. 28]. Українські вчені почали працювати над цим питанням значно пізніше. Треба зазначити вагомий внесок у дослідження інноваційного капіталу та його структурних елементів таких учених, як О.Ю. Амосов, О. Бутнік-Сіверський, О.А. Грішнова, О.В. Кендюхов, А.А. Чухно, Н.С. Маркова, О.В. Бєрвєно, О.О. Стрижак та ін. На теренах СРСР значний внесок у розробку цих проблем зробили Л. Абалкін, С. Дятлов, В. Іноземцев, І. Левяш, Б. Леонтьєв та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення в галузі обґрунтування теоретичних основ інноваційного капіталу, нині не існує єдиної думки стосовно сутності та структури інноваційного капіталу підприємства. Л. Едвінсон і М. Мелоун [17] були першими, хто спробував дати визначення інноваційного капіталу та систематизувати його складники. В інтерпретації цих учених інноваційний капітал – це можливість створювати додатковий продукт під час руху інновацій, а також деякі структурні матеріальні об’єкти (бази даних, програмне забезпечення, системи управління і тощо).

У структурі інноваційного капіталу вони виділили дві категорії: людський капітал (human capital) та структурний капітал (structural capital). Л. Едвінсон та інші дослідники вважають, що частиною структурного капіталу є споживчий капітал [7; 17]. Т. Стюарт виділяє споживчий капітал як окрему складову частину інноваційного капіталу. Е. Брукінгом інноваційний капітал трактується як «термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати». Він пропонує інноваційний капітал підприємства поділити на чотири частини: ринкові активи, інтелектуальну власність як актив; людські активи; інфраструктурні активи [1]. Заслужує на увагу позиція Д. Клейна і Л. Прусака, відповідно до

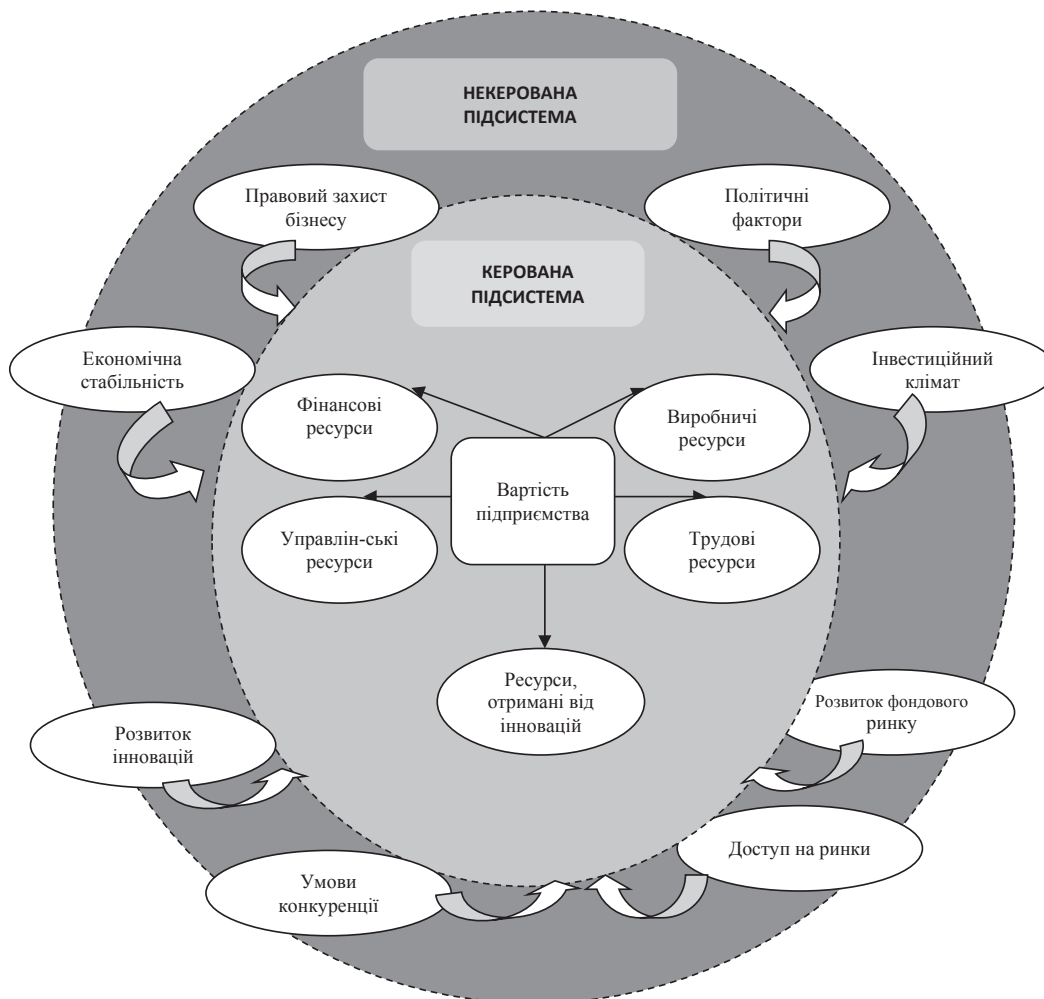


Рис. 1. Фактори впливу на вартість підприємства за рівнем формування та можливістю управління

Джерело: розроблено автором

якої інноваційний капітал використовується для досягнення визначеної мети та є інтелектуальним матеріалом, що формалізований, зафіксований і використовується для виробництва ціннішого майна [7, с. 29].

Російський дослідник інноваційного капіталу Б. Леонтьєв визначає інноваційний капітал через його структуру та розуміє під ним сукупність наявних у суб'єкта законних прав на результати його творчої діяльності, його природних і набутих інтелектуальних здібностей і навичок, а також нагромаджені ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами. Б. Леонтьєв виділив в особливу категорію клієнтський капітал [10].

На сучасному етапі українські вчені (О.О. Стрижак, Н.С. Маркова, В.М. Олейко, О.В. Кендюхов, О. Бутнік-Сіверський, Л.Є. Довгань) теж займаються проблемами дослідження інноваційного капіталу. У визначенні інноваційного капіталу вони підкреслюють ефект від його використання (додатковий продукт, додана вартість, дохід, прибуток).

О.О. Стрижак тлумачить інноваційний капітал як сукупність здібностей та знань, які мають економічну цінність та використовуються у виробничій системі, орієнтованій на задоволення потреб суспільства, для створення інноваційного потенціалу та одержання доходу [16, с. 6]. У дослідженнях Н.С. Маркової обґрунтовано поняття інноваційного капіталу як інтелектуальних ресурсів, що втілені в сукупності наукових, професійних та загальних знань працівників, їхньому досвіді, вміннях, навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його винахідникові, так і іншим суб'єктам господарювання, та використовуватися для одержання додаткової вартості [11, с. 5]. Н.С. Маркова вперше виділяє у структурі інноваційного капіталу соціальний капітал [11, с. 8].

Ширшого значення інноваційному капіталу як категорії надає О. Бутнік-Сіверський, що формулює економічну суть інноваційного капіталу як створений або придбаний інноваційний продукт, який має вартісну ознаку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості) [19, с. 26].

О. Бутнік-Сіверський запропонував детальнішу класифікацію інноваційного капіталу за різними класифікаційними ознаками [2, с. 21].

Проведене дослідження сучасних наукових концепцій щодо визначення та структуризації інноваційного капіталу дає можливість запропонувати вдосконалену структуру інноваційного капіталу підприємства, що на відміну від наявних охоплює: людський капітал, представлений капіталом знань і компетентністю персоналу; інтелектуальну власність; інноваційні технології; активи інфраструктури; ринковий інноваційний капітал; репутацію.

Проведений аналіз наукового тлумачення сутності інноваційного капіталу різними вченими дає можливість уточнити його інтерпретацію. Інноваційний капітал – частина капіталу підприємства, що складається з людського капіталу, представленого капіталом знань та компетентністю персоналу; інтелектуальної власності; інноваційних технологій; активів інфраструктури; ринкового інтелектуального капіталу; репутації; що створений під час реалізації інноваційного потенціалу підприємства або залучений зі сторони та під час використання в діяльності під впливом ринкових чинників слугує базою для формування конкурентних переваг підприємства та нарощування його ринкової вартості.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження щодо визначення основних факторів, що впливають на формування вартості підприємства, можна зробити висновок, що одним із таких факторів у роботах багатьох сучасних дослідників розглядається наявність інноваційного капіталу. Найчастіше його відносять до групи якісних показників, адже очевидним є вплив інноваційної діяльності саме на поліпшення якісних характеристик функціонування підприємства – його ділової репутації, конкурентоспроможності, споживчої цінності продукції тощо. Водночас необхідно зазначити комплексність впливу інноваційного капіталу на вартість підприємства, що знаходить своє відображення не тільки в якісних, але й у кількісних показниках – прирості виручки від реалізації та чистого прибутку, зростанні фондівіддачі, рентабельності та інших відносних показників.

Список літератури:

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг ; пер. с англ. ; под ред. Л.Н. Ковалик. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
2. Бутнік-Сіверський О. Інноваційний капітал: теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інноваційний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16–27.
3. Егерев И.А. Стоимость бизнеса. Искусство управления : [учеб. пособие] / И.А. Егерев. – М. : Дело, 2003. – 480 с.
4. Еленева Ю.Я. Факторный анализ стоимости предприятия с учетом оценки влияния нематериальных активов / Ю.Я. Еленева, А.Э. Волков, Г.Л. Волкова // Известия вузов: Машиностроение. – 2006. – № 3. – С. 73–77.
5. Запасна Л.С. Застосування ринкової вартості в управлінні розвитком машинобудівного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Л.С. Запасна. – Л., 2009. – 21 с.
6. Ибрагимов Р.Г. Управление по стоимости как система менеджмента / Р.Г. Ибрагимов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2004. – № 6. – С. 64–72.
7. Кендюхов О. Гносеологія інноваційного капіталу / О. Кендюхов // Економіка України. – 2003. – № 4. – С. 28–33.
8. Комаров И. Интеллектуальный капитализм / И. Комаров // Персонал. – 2000. – № 5. – С. 54–63.
9. Круш П.В. Управление вартістю підприємств / П.В. Круш, С.В. Поліщук // Маркетинг в Україні. – 2003. – № 4. – С. 16–19.
10. Леонтьев Б. Новая экономическая парадигма. Ст. 2. / Б. Леонтьев // Журнал для акционеров. – 2001. – № 3. – С. 39–45.
11. Маркова Н.С. Теоретико-методичні аспекти основи формування й розвитку інноваційного капіталу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка та управління підприємствами» / Н.С. Маркова. – Х., 2005. – 20 с.
12. Мендрул О.Г. Управление вартістю підприємства : [монографія] / О.Г. Мендрул. – К. : КНЕУ, 2002. – 272 с.
13. Модильяни Ф. Сколько стоит фирма? Теорема ММ / Ф. Модильяни, М. Миллер ; пер. с англ. ; 2-е изд. – М. : Дело, 2001. – 272 с.
14. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від Lviv теорії до практичного впровадження : [монографія] / Т.В. Момот. – Харків : ХНАМГ, 2006. – 380 с.
15. Панков В.А. Управление стоимостью наукоемкого машиностроительного предприятия: теория и практика / В.А. Панков. – К. : Наукова думка, 2003. – 424 с.

16. Стрижак О.О. Формування інноваційного капіталу підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка та управління підприємствами» / О.О. Стрижак. – Х., 2004. – 20 с.
17. Edvinsson L. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower / L. Edvinsson, M. Malone. – N.Y.: «Harper Business», 1997. – 240 p.

Думанская И. Ю.

Хмельницький національний університет

ИННОВАЦИОННЫЙ КАПИТАЛ В СИСТЕМЕ СТОИМОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Резюме

В статье исследованы концептуальные основы формирования рыночной стоимости промышленного предприятия. Установлены факторы-ориентиры, влияющие на нее: капитал, потенциал, рыночные факторы, инновации. Уточнено содержание инновационного капитала как ключевого фактора формирования рыночной стоимости и инновационного развития предприятия. Обоснован комплексный учет разнонаправленных факторов в стоимостно-ориентированной системе управления предприятием во время осуществления инновационных преобразований.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, капитал, инновационный капитал, рыночная стоимость, система управления, ориентир.

Dumanska I. Y.

Khmelnytsky National University

INNOVATION CAPITAL IN THE SYSTEM OF VALUE-BASED MANAGEMENT

Summary

Studied the conceptual foundations of a market value of industrial enterprises. Factors-established guidelines that affect it: capital, capacity, market factors, innovation. Specifies the content of innovative capital formation as a key factor in market value and innovation enterprise. Grounded comprehensive consideration of countervailing factors in value-oriented enterprise management system in the implementation of innovative changes.

Keywords: innovation, innovative development, capital, innovation capital, market value, system management, guide.

УДК 338.51 (477)

Іванов М. В.

Хмельницький національний університет

ПОБУДОВА ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

У статті проведено критичний аналіз наявних систем управління витратами на промислових підприємствах Хмельниччини. Здійснено їх дослідження з урахуванням специфіки діяльності галузі. Запропоновано комплекс заходів щодо їх оптимізації. Розроблено інтегровану систему управління витратами на базі системи збалансованих показників для їх оптимальної структури.

Ключові слова: витрати, функції, підсистема, система управління витратами, структура витрат, масштаб підприємства, контролінг, інтегрована система.

Постановка проблеми. Із розвитком економіки та зростанням кількості господарюючих суб'єктів важливою умовою виживання підприємства у ринковому середовищі є раціональне управління витратами.

Система управління витратами була створена інженерами і технологами ще у другій половині XIX ст. у США. Вона була сформована для надання управлінцям можливості контролю і прогнозування витрат, вибору найефективніших шляхів розвитку підприємства, а також подальшого прийняття оперативних управлінських рішень.

У сучасних умовах раціонально побудована система управління витратами на підприємстві дає змогу зменшити собівартість продукції (послуг), що виготовляється (надаються), оптимі-

зувати рівень витрат безпосередньо на організацію бізнесу і на даній основі підвищити рівень фінансових результатів, що актуалізує її потребу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та розв'язання різних аспектів проблемних питань управління витратами знайшло своє відображення в працях багатьох учених-економістів, таких як Грецак М.Г., Давидович І.Є., Дем'яненко М.Я., Загородній А.Г., Карпова Т.І., Крушельницька О.В., Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Озеран В.О., Попов О.О., Садовська І.Б., Цал-Цалко Ю.С. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Згідно з напрацюваннями зазначених наукових джерел, реальним напрямом зменшення витрат є розробка системи управління